

УДК 17.022.1“1939/1945” +069.5(477)

© Віра ФОМІНА

ЕКСПОЗИЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ЯК ДЖЕРЕЛО УТВЕРДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Акцентується увага на тому, що місія музею війни полягає також у тому, щоб переконувати відвідувачів в істині, що жодні ідеологічні догми і стереотипи неспроможні перемогти людяності, гуманізму, усвідомлення найвищої цінності буття – людського існування. Аналізуються представлені на експозиційних площах Національного музею історії України у Другій світовій війні матеріали персоналій, які мають різні морально-етичні погляди та ідеологічні уподобання, проте здійснили схожі вчинки й висловлювали тотожні думки.

Ключові слова: Друга світова війна, музей, експозиція, Національний музей історії України у Другій світовій війні.

Тема цієї статті є по суті парадоксальною. Здавалося б, про які загальнолюдські цінності може йтися в музеї війни? Класик сучасної музеології Томіслав Шола однозначно заявляв, що «музеї війни є *contradictio in adjecto* (лат. внутрішнє протиріччя у визначенні), тому що музеї існують для увічнення цінностей, а ненависть, якої б природи вона не була, не повинна увічнюватися та примножуватися» [1].

Незважаючи на те, що ця теза є цілком справедливою, досвід Національного музею свідчить, що зміна ракурсу в процесі створення експозиції, акцентування не битв, подвигів, парадів і навіть не воєнного повсякдення та побуту, а людських відносин, почуттів і вчинків може змінити як сприйняття відвідувачем конкретної експозиції, так і філософію осмислення сторінок історії.

Пояснення також потребує зазначена в назві статті дефініція «загальнолюдські цінності». Річ у тім, що аксіологічний аспект – дослідження природи цінностей – складна й багатогранна філософська проблема, яку студіюють вчені й довкола якої точаться суперечки впродовж багатьох років. Їх називають духовними, моральними, високими загальнолюдськими цінностями – існує багато визначень, пояснень цих соціально-філософських категорій. Це – етичні ідеали,

вищі принципи людського життя, нормативна форма орієнтації людини в соціальній і природній реальності.

Загальнолюдські цінності завжди превалюють над цінностями груповими, класовими, національними і навіть конфесійними.

Чіткого визначення цього поняття немає. Вчені-філософи з давніх-давен то нескінченно розширюють, то звужують дефініційні означення, виокремлюючи кількість цінностей та «підцінностей».

Інтерпретація поняття «загальнолюдські цінності» варіюється від цілковитого заперечення, як це робить Ф.І. Гиренок, посилаючись на М.Я. Данилевського, до абсолютизації та переліку конкретних цінностей у списку [2; 3]. Проміжною є думка Френсіса Фукуямо, який переконаний у необхідності існування в сучасних умовах загальнолюдської системи цінностей [4].

Отже, щодо цього питання побутують найрізноманітніші думки: від банальних до «занадто» наукових. Відтак, не занурюючись у філософські тонкощі, зупинимося на визначенні з Вікіпедії: «Загальнолюдські цінності – існуючі теоретично моральні цінності, система аксіологічних максим, зміст яких не пов'язаний безпосередньо з конкретним історичним періодом або конкретною етнокультурною традицією, проте, наповнюючись у кожній соціокультурній традиції власним конкретним змістом, відтворюються у будь-якому пліні культури як цінність» [5].

Слід зазначити, що чітко назвати і скласти перелік так званих загальнолюдських цінностей важко, адже кожне джерело, кожний філософ висувають свій перелік ознак.

Це й десять біблійних заповідей, і різноманітні обґрунтування категорій цінностей, і пропозиції розрізняти основні рівні актуалізації загальнолюдських цінностей тощо.

Найчастіше в соціально-філософській категорії загальнолюдських цінностей трапляються такі поняття: мир, життя, любов, віра, істина, праведність, добро, обов'язок, совість, співчуття, свобода та ін.

Безумовно, віднайти кожну з цих цінностей, інтерпретовану в експозиції Національного музею, неможливо та й не потрібно. Зосередимо погляд на деяких прикладах, а розпочнемо з головної Книги життя – Біблії.

В одному з експозиційних залів представлено Книгу, видану 1922 р., яка належала уродженцю Волині Арсенові Івановичу Чумаку. 30 років було Арсену, коли на Волинь прийшли «совєти», 35 – коли його призвали до лав Червоної армії в 1944 р. [6]. Служив чесно й сумлінно, як до того багато років працював на землі. Устиг повоювати лише десять місяців, через важке поранення втратив ногу. Проте за цей невеличкий проміжок часу рядовий стрілецького полку був нагороджений орденом Слави III ст. і медаллю «За відвагу». Від рідного дому на Волині до Східної Пруссії проніс Арсен Чумак Біблію, на одній із сторінок якої підкреслив пророчі слова: «...Тогда говорит ему Иисус: возврати меч твой в его место, ибо все, взявшие меч, мечом погибнут» [7]. Цей мудрий вислів містить і прагнення до

миру, і невідворотність справедливого покарання, тобто ті моральні постулати, що цінуються в усі часи, у всіх народів, у всіх релігіях і віруваннях. Адже Слово Боже, Бог і Віра – це також вічні цінності. Кажуть, що Бог є любов, а любов – основа життя, головний мотив життєдіяльності, зрозумілий усім і завжди. Ця загальнолюдська ціннісна категорія також знайшла відображення в музейній експозиції. Можна з упевненістю стверджувати, що любов – це життя, адже вона заперечує смерть, перемагає її, розквітає навіть у найжахливіших умовах війни: в окопах, у концтаборах, у полоні, в окупації тощо. Любов – кохання чоловіка й жінки, любов до Вітчизни, любов до дітей, батьків, родини – ці почуття не тільки не затьмарилися в роки війни, а проявилися ще яскравіше й щиріше.

Переконливим свідченням цього є лист дружині від киянина капітана медичної служби Льва Зісмана. 28-річний бойовий офіцер перебував на фронті з 1942 р. після закінчення Військово-медичної академії, брав участь у Сталінградській та Курській битвах, а також у вигнанні гітлерівців з України, Румунії, Угорщини, Австрії, який на власні очі бачив смерть, кров та втрати, однак у листі до коханої від 9 травня 1945 р. пише про радість перемоги й про сподівання на щасливе життя [8].

Саме життя вважає він найвищою людською цінністю: «...пішла смерть, що підстерігала мільйони життів. Людина знову стала найціннішим капіталом...» [9]. Вражають ніжні, піднесені, трепетні слова, з якими він звертається до коханої дружини: «Радість моя, життя моє, моя мрії! Я жив для тебе, я жив тобою, мої мрії завжди були спрямовані на тебе... Я дожив до радості та щастя знову бачити тебе, бути біля тебе, кохати тебе... Усе погане вже пройшло, залишилася лише ти...» [10]. Далі розвиває думку такими словами: «Твої ласкаві листи полегшують мені життя... Дружинонько мила, кохана, блакитноока, золота! Тетяно моя рідна, нескінченно міцно й багато разів цілую тебе...» [11].

На перший погляд, це продовження думки попереднього адресанта, однак ці рядки вже з іншого листа. Його автор – майор-артилерист Євген Колесса. Професійний військовий, понад тридцять років віддав він армійській службі. У роки німецько-радянської війни брав участь в оборонних і визвольних боях у Криму та на Кавказі, визволяв Україну, закінчив війну в Чехословаччині. Нагороджений п'ятьма бойовими орденами та шістьнадцятьма медалями. Після демобілізації в 1974 р. жив і працював у Києві [12]. Теплі листи з фронту Євген Колесса писав коханій дружині, яка чекала його разом із маленьким сином. У цьому шлюбі подружжя прожило все життя, зберігши любов і повагу одне до одного.

Здається, що такі долі та музейні предмети є повним запереченням тези Т. Шоли щодо ненависті, вміщеної в експозиціях музеїв війни, оскільки такі листи, народжені в жорстокій фронтівій реальності, пронизані таким світлом справжнього кохання, такою чистотою думок і почуттів, що відкидають усілякі негативні людські прояви. Вони переконують, що найвища загальнолюдська цінність – Любов – перемагає смерть, бруд, війну і загалом ненависть.

З цього погляду ще переконливішими є історії, у яких кохання народилося під час війни.

У колекції Національного музею зберігаються листи сержанта Івана Сірченка і школярки Таїсії Хотини. Уродженець села Олексіївка на Донеччині Іван Сірченко розпочав свій бойовий шлях у 1943 р. після вигнання гітлерівців із рідного села. Як мінометник стрілецького полку брав участь у форсуванні Дніпра, визволенні Криму, а також у вигнанні гітлерівців із Прибалтики. Перемогу воїн зустрів у Курляндії [13].

Навесні 1944 р., напередодні боїв за Севастополь, зокрема штурму Сапун-гори, бійцям роздали посилки-подарунки з тилу із вкладеними в них листами. Іванові дісталися рукавички із запискою від учениці 9-го класу школи м. Гадяч, що на Полтавщині, Тасі Хотини. Дівчина, звертаючись до незнайомого бійця, бажала йому швидше розгромити ворога і з перемогою повернутися додому. Сірченко відповів. Зав'язалося романтичне листування. Юнак і дівчина не бачили одне одного, Іван навіть не мав власної фотографії. Проте справжнє почуття, що запалило їхні серця, не потребувало ані фото, ані коштовних дарунків, ані навіть палких поцілунків, адже закохані були на відстані. Доволі цікаво стежити за динамікою стосунків закоханих: спочатку вони були офіційні, а далі трансформувалися в палкі й щирі почуття: «...Я думаю про тебе, про нашу зустріч! Як далеко і як близько ця зустріч! Я хочу сказати все, що відчуваю, але... Неможливо написати все, що відчуваєш... і немає зараз таких слів» [14].

Закохані мріють про зустріч, про довге щасливе життя: «Так, перемога близька, а з нею і довгождане щастя буде не в снах, не в мріях, а наяву, наше... чудове, сонячне і назавжди наше щастя. Вже скоро прийде час, коли я за привітними провулками містечка Гадяч із невимовною радістю на вустах, з тривогою в душі, щасливий й упевнений, боязливо постукаю в двері твого, омріяного будинку, переступлю поріг і... не знаю, що буде, одне знаю, точніше, вірю, що буде так, як... найкраще...» [15].

Іван і Тася зустрілися, правда, не в Гадячі, а у Львові, де дівчина на той час навчалася в університеті, одружилися і прожили разом довге й щасливе життя, сповідуючи вічні цінності – Любов, Родина, Мир.

Нині вже онуки Сірченків відвідують Національний музей і перерахують уміщені в експозиції дідові листи.

Проте не в усіх доля складалася так щасливо, як у подружжя Сірченків. Трагічною стала вона для киянина лейтенанта Якова Зеленського. В армії – з 1931 р. Початок німецько-радянської війни застав у районі Кам'янця-Подільського. 22 червня Яків надіслав до Києва, де жили дружина Тетяна і трирічна донечка Тамара, поштову картку. Це була перша й остання звістка з фронту. «Бережи нашу донечку, – пише лейтенант Зеленський, – можливо, я вас більше не побачу» [16]. Лист на поштовій картці містить 11 рядків, майже в кожному – слова: Танюшечка, дорога донечка Тамарочка. Воїн вважався зниклим

безвісти з липня 1941 р., і лише в 1943 р., після вигнання гітлерівців із Києва, Тетяні Зеленській передали записку з повідомленням, що її чоловік помер у листопаді 1941 р. в гітлерівському шталазі № 319 польського міста Хелм. Записка була написана на звороті фотографії доньки Тамари. Цю світлину батько зберігав до останньої хвилини свого життя [17].

Отже, Любов як вища цінність є метою людини, сенсом її існування в різних формах буття, навіть у наймасштабніших. У цьому контексті вищою цінністю можна вважати Дітей і Родину, адже Любов до них сприймається як збереження й передача інформації узагальненого гуманістичного характеру, що дуже важливо для процесу формування засад суспільної свідомості.

Як уже зазначалося вище, перелічити всі цінності, зробити чіткий реєстр неможливо так само, як неможливо скласти список пріоритетів: що важливіше й цінніше – Любов до Дитини, до Родини чи до Батьківщини?

На нашу думку, ці поняття дуже тісно пов'язані в людській свідомості й нерідко ототожнюються.

«Помру за Батьківщину, помру за ваше щастя...цього вимагають умови, цього вимагає історія, а історію роблять люди...» – писав в останньому листі з в'язниці до дружини й дітей секретар Дніпропетровського підпільного обкому КП(б)У М.І. Сташков [18]. Микола Іванович був розстріляний у гестапо в січні 1943 р., посмертно удостоєний звання Героя Радянського Союзу. Такого ж звання й також посмертно удостоєний Олекса Борканюк – один з організаторів антихортистського підпілля на Закарпатті, активний діяч міжнародного комуністичного руху. У своєму передсмертному листі до рідних із будапештської в'язниці він писав: «...Сьогодні мене повісять. Якщо я дечим скривдив Вас у житті, прошу: простіть мене...Як вояк, я мусив виконувати військовий наказ...» [19].

Ці люди, безперечно, ототожнюють Любов до родини й до Батьківщини, обов'язок перед країною й перед рідними. Отже, ці переконання також є вищими цінностями і Музей, інтерпретуючи їх, пропагує поняття і почуття, зрозумілі всім.

Дехто може наполягати на тому, що і Сташков, і Борканюк переконані більшовики, тому їхня свідомість формувалася за схожих обставин. Проте в Національному музеї презентуються матеріали людей, які мають різні морально-етичні погляди та ідеологічні уподобання, проте здійснили схожі вчинки й висловлювали тотожні думки.

«...Люби, синку, свою Батьківщину, бо вона твоя друга мати, не шкодує для неї свого життя» [20]. Це рядки з листа до семирічного сина старшого сержанта Івана Гетьманцева, учасника оборони Севастополя.

Викладач зоотехнікуму на Дніпропетровщині, на фронті німецько-радянської війни він з червня 1941 р. Зник безвісти, коли радянські війська вели останні бої в обложеному Севастополі. Івану Сидоровичу Гетьманцеву було лише 30 років [21].

«...Навчися завжди поважно працювати для загального добра. Люби свій рідний край, люби Україну і в житті міцно тримайся заповітів великого Кобзаря...» [22].

Може здатися, що це – продовження попереднього листа, але ці рядки належать людині інших ідеалів, інших переконань та, зрештою, іншої долі.

Кирило Осьмак – знаний діяч національно-визвольного руху, Президент Української головної визвольної ради. У 1944 р. заарештований радянськими органами держбезпеки й засуджений до позбавлення волі терміном на 25 років. Реабілітований у 1994 р.

Лист, рядки з якого наведені вище, Кирило Осьмак адресував доньці Наталі. Написаний він був у в'язниці 12 серпня 1957 р.

...Минули десятиріччя, змінилися країни й кордони між ними, а такі слова сприймаються сучасно й актуально, очевидно тому, що позначають зрозумілі всім загальнолюдські цінності, якими були, є і будуть поняття: «Батьківщина», «Родина», «Дитина».

Не можна обійти увагою ще один аспект, адже наставляючи рідну дитину, виховуючи її за таких екстремальних обставин, якими є війна та боротьба за незалежність, людина в такий спосіб намагалася залишити свій слід у Житті та Пам'яті нащадків. Ці поняття також вважаються вищими загальнолюдськими цінностями. Адже діти – це продовження нашого життя, пам'яті про нас у майбутньому. Намаганням врятувати дитину як часточку власного життя, щоб не загубитися у вирі Всесвіту, прагненням зберегти пагінець свого роду керувалося, мабуть, і подружжя Григорія та Марії Вацебів – активних членів ОУНівського підпілля на Станіславщині (нині – Івано-Франківщина). Наприкінці серпня 1950 р. у подружжя народилася донька Ганна-Мотря. Рідні Вацебів були виселені до Караганди, а їх самих чекав арешт або смерть. Розуміючи це, Григорій та Марія наважилися залишити немовля в незнайомих людей, сподіваючись на щасливу долю та Божу ласку. Батьки загинули в 1951 р., а дівчинку врятували добрі люди, отже, життя роду Вацебів продовжено [23]. Батьки залишили доньці листи, у яких пояснювали причини такого рішення, сподівалися на те, що дівчинка врятується, виживе й у майбутньому буде служити Україні. Так і вийшло. Дитину виховали патріотом країни [24].

По-різному можна оцінити вчинок Григорія й Марії, не всі, мабуть, зрозуміють їх. Тому знову звернемося до Вічної Книги буття – Біблії, до історії праведника Мойсея. Згадаймо історію зі Старого Заповіту: коли фараон наказав убити всіх немовлят-хлопчиків, мати сховала Мойсея в кошик і залишила на березі річки. Дочка фараона знайшла дитину і взяла її собі, а рідна мати виростила хлопчика, найнявшись годувальницею. Коли Мойсей виріс, він звільнив свій народ від неволі [25]. Отже, знову бачимо перетин: вічна Книга – вічна Істина – вічні Цінності.

На жаль, звернення до Бога не завжди допомагало пересічним людям, хоча, напевне, полегшувало горе.

Є в колекції Меморіалу матеріали, які на перший погляд можуть видаватися непрофільними для військово-історичного музею, зокрема предмети церковного вжитку. Ідеться про дві поминальні книжки, що належали простій селянці Парасковії Гавриш із чернігівського села Велика Дорога [26]. Жінка народила й виростила п'ятьох синів. У 40-річному віці залишилася вдовою. У її поминальній книжці на сторінці «За здоров'я» вписані імена синів: Івана, Павла, Федора, Анастасія й Анатолія. Молила мати Бога, вимолюючи щастя і здоров'я дітям. У 1939 р. троє старших Гавришів були призвані до лав Червоної армії. Іван служив на Чорноморському флоті, Федір – під Ленінградом, а Павла було направлено до Читинського вищого військово-інженерного училища. Двоє молодших залишилися біля матері. Кожен із братів мав власні плани на майбутнє, проте все зруйнувала війна.

У 1941 р., під час оборони Севастополя, зник безвісти Іван Гавриш. Ось тоді мати завела другу поминальну книжку й на сторінку «За упокій» вписала ім'я Івана. У сорок третьому, після визволення рідного села, польовим військкоматом були мобілізовані Анастасій, який загинув через кілька місяців, і Анатолій, що з боями дійшов до Польщі й загинув, піднімаючи в атаку бійців свого взводу. Відтоді в материнському поминальнику на сторінці «За упокій» з'явилося ще два імені.

Після закінчення військового училища з 1943 р. в діючій армії перебував і Павло Гавриш. Старший лейтенант, заступник командира саперного батальйону, він особливо відзначився під час битви за Дніпро, коли впродовж трьох діб керував переправою особового складу й техніки на правий берег ріки. Удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

До перемоги воювали на різних фронтах брати Павло та Федір Гавриші, згодом Федір працював у народному господарстві, а Павло продовжував службу в армії. Проте війна наздогнала майора П.І. Гавриша – у 1968 р. внаслідок фронтового поранення він помер, а матері довелося пережити свого четвертого сина [27].

Отже, доля дітей, батьківські почуття, родинні зв'язки – це також вічні загальнолюдські цінності.

Мабуть, тому багато хто з бійців у скрутні хвилини звертався до найдорожчого – родини.

«...Я Іван Пименович можна считать у живих нет убитий під Києвом у 41 р. во время наступу фашистських орд. Адрес узятий у него у мертвого і послано вам» [28].

Цю записку (стиль і правопис збережено) написав лейтенант Іван Баранник, опинившись у безвихідному становищі, усвідомлюючи, що має невдовзі загинути. Це сталося під час останніх боїв за Київ. Людина розуміла, що волею долі має піти з життя, проте вона прагнула сповістити рідним про себе, залишитися в їхній пам'яті не непевним і сумнівним, як вважалося на той час, «пропалим безві-

сти», а загиблим у бою. Одне слово, у цьому саморобному сповіщенні міститься і бажання залишитися в пам'яті родини, і турбота про неї.

А ось зовсім інший приклад турботи про родину й намагання зберегти людську гідність – прощальний лист до дітей Степана Михайловича Аксиментьєва, капітана 2 рангу, кавалера бойових орденів, шанованої та мужньої людини.

На 85-му році життя, стомившись від хвороб, розуміючи, що в поєдинку з ними він не виборє перемогу, старий моряк вирішує піти з життя. Дітям він залишає лист без єдиного слова докору, журби або відчаю. Рядки листа чіткі, літери рівні, зміст – турбота про дітей, їхнє майбутнє, небажання завдавати зайвого клопоту. «...Дуже прошу Вас, будь ласка, не судіть суворо мій вчинок і нікого в ньому не обвинувачуйте... Величезну лагуну Чорного моря вважайте братською могилою... а я разом з іншими у ній... Коли забажаєте згадати про мене, вийдіть на берег моря під час шторму і прислухайтеся до шепоту хвиль. Ви почуєте скорботну мелодію. Це море співає реквієм тим, хто спочиває в його глибині...» [29]. Ось такі спокійні й мужні слова, сповнені турботи й любові до близьких. І хоча соціум здебільшого засуджує самогубство, бувають ситуації, у яких це єдиний вихід. Згадаймо письменників Володимира Маяковського, Стефана Цвейга, Миколу Хвильового та багатьох інших людей, які зробили такий вибір заради власної гідності, заради близьких, і знову – Вічну Книгу: «...смертю смерть перемігши». Отже, зроблено подібні вчинки задля загальнолюдської цінності – Життя.

Безцінними для більшості з нас є поняття «Людяність» та «Милосердя». Невипадково ім'я Матері Терези знають і розуміють без перекладу.

Під час Другої світової війни Милосердя було невинним, а поширеним явищем, це почуття виявляли люди по обидва боки фронту, навіть ворогуючі сторони одина до одної. Музей містить артефакти, що розповідають про це, а образно це зафіксовано в багатьох реліквійних комплексах, зокрема в комплексі «Відвоювалися».

...На підлозі серед розбитої військової техніки та спорядження – світлина вбитого німецького солдата. Це фото відомого радянського фотокореспондента С. Стояновського, що має назву «Відвоювався» [30].

Юнак-підліток у військовій формі Вермахту лежить горілиць, розкинувши руки, біля мотоцикла. Модель саме такої машини представлено в експозиції, а поруч – мопед, який залишили гітлерівці на полі бою [31].

У цьому образно-реліквійному комплексі вміщено також листи до німецьких солдатів на фронт. Епістоли, написані переважно жінками й дітьми, розповідають про сімейні справи, побут, сум від вимушеної розлуки. І майже в кожному з них – страх перед майбутнім [32]. «Коли закінчиться ця проклята війна? Коли настане кінець цьому жахові?» – запитують рідні старшого лейтенанта Ернста Тайхмана [33]. У цьому запитанні – безвихідь, страх, надія. Образ ворога в схожому трактуванні набуває інших рис. Осмислюючи комплекс, представлений в експозиції, нинішній відвідувач не відчуває задоволення від приниження ворога, не переймається сліпою помстою, адже цей переможений ворог також жертва,

жертва нацизму, жертва війни. Музейна експозиція прагне вивести відвідувача за межі ненависті до конкретної людини або країни й навчити ненавидіти війну, бездушну мілітарну машину, що обрушилася на людину, щоб спотворити її тіло, її душу, її свідомість.

На щастя, цього не сталося. Музей за допомогою автентичних експозитів та образно-реліквійних комплексів переконує, що гуманізм, людяність, милосердя, інші цивілізаційні цінності перемагають. Для справжньої людини завжди існує проблема вибору в рамках дилеми – антилюдський посил і гуманістичні засади. Ця теза неодноразово підтверджується матеріалами експозиції. У розділі, присвяченому невірникам ХХ століття – українським «остарбайтерам», серед багатьох експозитів представлено фото групи німецьких жінок – працівниць фармацевтичної фабрики в німецькому Мюнхені [34].

Це фото передала до музею одна з примусових робітниць – Олександра Пелехата. Улітку 1942 р. дев'ятнадцятирічна дівчина з Харківщини була вивезена на роботу до Німеччини. Жила вона, як і сотні таких само невірниць, у таборах за колючим дротом. Використовували жінок на важких фізичних роботах, однак годували вкрай погано. Олександра перебувала на каторзі три роки, проте назавжди запам'ятала, що життям своїм зобов'язана простим німецьким жінкам-робітницям фармацевтичної фабрики. Ризикуючи власним життям, вони підгодовували наших дівчат, приносили їм свій одяг, під виглядом служниць брали на вихідні дні додому, щоб ті відпочили й поїли. Минуло понад піввіку, а Олександра Пелехата пам'ятала імена німецьких фрау, для яких вічні людські цінності – Милосердя, Співчуття та Людяність – були вище расових, класових, релігійних та національних забобонів.

...З Полтавщини в лютому 1942 р. першим ешеленом відправили до невеличкого німецького містечка Ігельхайм дев'ятнадцятирічну Ганну Коломієць. На цей час батька дівчини (як комуніста) розстріляли німці, а Ганна разом із сестрою Марією та її чоловіком стали невірниками Третього райху.

Проте Ганні пощастило. Майже три роки вона працювала нянею чотирьох дітей у родині Йоханеса Бренделя, яка не вбачала в юній українській дівчині ворога. Наприкінці війни, коли Німеччині вкрай були потрібні робочі руки в промисловості, «остарбайтерів» стали забирати з приватних господарств. На військовий завод відправили й Ганну. Зрозуміло, що умови там були нестерпні. Упродовж усього часу, коли дівчина працювала на заводі, її постійно провідувала фрау Брендель, завжди приносила нехитрий гостинець: шматок хліба, кілька картоплин або яблук, відриваючи ці продукти від власних дітей.

Після війни німецька родина не полишала надії розшукати Ганну, і через піввіку один із вихованців, Тео Брендель, приїхав у гості до своєї няньки в Україну. Про цю зустріч свідчать листи, вміщені в музейній експозиції, та фото молодої, охайно одягненої дівчини з маленькою дитиною на руках. Поруч стоять троє підлітків [35].

Ця історія та представлені експозити в жодному разі не викликають почуття ненависті, злості чи ворожості, а навпаки, свідчать, що справжня Людянність перемагає нищість і підлість. Зрозуміло, що наведені факти не були типовими, проте вони не були й поодинокими.

Отже, місія Музею війни полягає також у тому, щоб переконувати відвідувачів в істині, що жодні ідеологічні догми і стереотипи неспроможні перемогти людяності, гуманізму, усвідомлення найвищої цінності буття – людського існування.

Наголошуючи на утвердженні Музеєм вічних цінностей, неможливо обійти увагою тематико-реліквійний комплекс, що завершує експозицію. Його скомпоновано завдяки історичній пам'яті, професійному аналізу, сьогоdnішнім загальнолюдським почуттям і сучасним оцінкам. Експозити, з яких складається комплекс, мають дещо суперечливий характер. З одного боку, це хрест, виготовлений із рештків зброї країн, що воювали одна проти одної; з другого, підняті із землі, пробиті кулями каски солдатів двох армій – німецької та радянської, покладені до підніжжя хреста; а над усім цим – церковний дзвін.

Здавалося б, хрест із зброї – нонсенс, пробиті солдатські каски нівелюють прямолінійне, поверхове сприйняття образів агресора й переможця, перетворюючи його на глибший образ жертв війни та тоталітарних режимів. Автентичний церковний дзвін над і поза конфесійним хрестом також сприймається неоднозначно.

Досвід свідчить, що цей тематико-реліквійний комплекс, винесений за межі експозиційного простору і хронологічних рамок війни, є зрозумілим для відвідувачів, бо йдеться в ньому про вічне й загальнолюдське: землю, що прийняла в себе солдатів, які не знали навіть про існування один одного, а стали заклятими ворогами через діяння керманічів своїх країн, про те, що на цій землі судилося жити усім, бажано в мирі та злагоді, бо інакше важко зберегти навіть саму землю, про хресний шлях, який у кожної людини власний, незалежно від конфесійної належності, і, нарешті, про вічне біблійне риторичне запитання – «По кому б'є дзвін?».

Отже, зважаючи на запропоновану назву статті, ще раз зауважимо, Музей працює не на минуле, а на сьогодення та майбутнє, тому креативне осмислення минулого, зокрема нацизму, фашизму, більшовизму і загалом тоталітаризму як явищ, абсолютно ворожих людській природі, ствердження загальнолюдських цінностей є магістральною лінією діяльності Музею, його наріжним каменем. В основі всіх проектів – не ненависть, не ворожнеча, не почуття помсти, а зрозумілі для всіх загальноцивілізаційні поняття. Відрадно, що це знаходить підтримку серед музейної аудиторії. Ось лише кілька записів у Книзі відгуків:

«...Вважаю, що кожен мешканець нашого міста, гості повинні відвідати музей і дійти висновку: бути Людиною, бути завжди гуманним! Дорожити життям! 24.04.1983 р.». Підпис.

«...Зворушливо все до болю. Земний уклін тим, хто минуле через сучасне в майбутнє несе. 21.06.1996 р.». Митрополит Нестор, учасник війни, призваний польовим військкоматом.

«...Я був неймовірно вражений глибокою гідністю, з якою музей підійшов до висвітлення теми війни... 22.11.2010 р.». Філіп, Принц Бельгії.

«...Висловлюю Вам свою вдячність за... вражаючу експозицію й обачливість, з якою співробітники музею пояснюють історію...» 7.11.2014 р. Доктор Йорг Морре, директор музею Берлін-Карлсхорст.

Утверджуючи вічні цінності, Музей викликає ненависть виключно до самої війни, її ініціаторів та апологетів.

Джерела та література:

1. Гринько І. «Нам необхідно услышать этих солдат...» // Музей. – 2014. – №8. – С. 22.
2. Гиренок Ф.И. Наука без надежды. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Mreadz.com/new>
3. Выжлецов Г.П. Аксиология культуры. – Спб, 1996. – 538 с.; Гридина А. Общечеловеческие ценности – главный ориентир в системе образования. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: sai.org/ua-ru/207.html; Ручка А.А. Социальные ценности и нормы. – К., 1976. – 312 с.; Рычков А.К., Яшин Б.Л. Философия. – М., 2004. – 286 с.; Удовиченко Е.М. Философия: Конспект лекций и словарь. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.Lib.ua-ru.net/content>; Философский энциклопедический словарь. – М., 1997. – 576 с.; Філософія. Підручник. – К., 2002. – 408 с.
4. Фукуяма Ёсиро Фрэнсис. Наше постчеловеческое будущее. Последствия биотехнологической революции. – М., 2004. – 352 с.
5. Вікіпедія. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.m.wikipedia.org/wiki>.
6. Фонди Національного музею історії України у Другій світовій війні (далі – фонди НМІУДСВ). – КН-206197.
7. Фонди НМІУДСВ. – Генеральний каталог.
8. Там само.
9. Фонди НМІУДСВ. – КН-222530. – Д-3196.
10. Там само.
11. Фонди НМІУДСВ. – КН-1108940. – Д-18082.
12. Фонди НМІУДСВ. – Генеральний каталог.
13. Фонди НМІУДСВ. – Генеральний каталог.
14. Фонди НМІУДСВ. – КН-77940. – Д-15075.
15. Фонди НМІУДСВ. – КН-77941. – Д-15075.
16. Фонди НМІУДСВ. – КН-225708. – Д-39571.
17. Фонди НМІУДСВ. – Генеральний каталог.
18. Фонди НМІУДСВ. – КН-50550. – Д-11262.
19. Фонди НМІУДСВ. – КН-10727. – Д-16471.
20. Фонди НМІУДСВ. – КН-58072. – Д-12362.
21. Фонди НМІУДСВ. – Генеральний каталог.
22. Фонди НМІУДСВ. – КН-58072. – Д-12362.
23. Україна. Війна. Власна пам'ять: дослідження, документи, свідчення / Ін-т історії України НАН України, Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс; редкол. Л.В. Легасова (кер. проекту) та ін. – К., 2015. – 264 с.

24. Фонди НМІУДСВ. – Генеральний каталог; Фонди НМІУДСВ. – НД-27534.
25. Вікіпедія. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.m.wikipedia.org>.
26. Фонди НМІУДСВ. – КН-218557; Фонди НМІУДСВ. – КН-218558.
27. Фонди НМІУДСВ. – Генеральний каталог.
28. Фонди НМІУДСВ. – КН-58072. – Архівний фонд І.Ф. Євдокимова.
29. Фонди НМІУДСВ. – НД-24985.
30. Фонди НМІУДСВ. – КН-30012.
31. Фонди НМІУДСВ. – КН-3055.
32. Фонди НМІУДСВ. – НА-4, 9, 11, 15 – 17, 20, 25, 27, 38 – 40, 43, 46, 55, 74, 84, 88, 92 – 94, 106 – 108.
33. Фонди НМІУДСВ. – НА-31.
34. Фонди НМІУДСВ. – КН-209157. – Ф-161.
35. Фонди НМІУДСВ. – КН-20766/3 – 4; Фонди НМІУДСВ. – НД-25115.

© Вера ФОМИНА

ЭКСПОЗИЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЕЯ КАК ИСТОЧНИК УТВЕРЖДЕНИЯ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ

Акцентируется внимание на том, что миссия музея войны заключается также в том, чтобы убеждать посетителей в истине, что никакие идеологические догмы и стереотипы не могут победить человечность, гуманизм, осознание высшей ценности бытия – человеческое существование. Анализируются представленные на экспозиционных площадях Национального музея истории Украины во Второй мировой войне материалы персоналий, которые имели различные морально-этические взгляды и идеологические предпочтения, однако осуществляли похожие поступки и выражали тождественные мысли.

Ключевые слова: Вторая мировая война, музей, экспозиция, Национальный музей истории Украины во Второй мировой войне.

© Vira FOMINA

EXHIBITION OF THE NATIONAL MUSEUM AS A SOURCE OF ESTABLISHMENT UNIVERSAL VALUES

Attention is focused on that mission of the War Museum is also to persuade visitors to the truth that no ideological dogmas and stereotypes can not conquer humanity, humanism, awareness of the supreme value of life – human life. Analyzes presented at the exhibition space of the National Museum of the History of Ukraine in the Second World War materials of personalities with different ethical views and ideological preferences, but committed similar acts and expressed identical opinions.

Keywords: Second World War, museum, exhibition, National Museum of the History of Ukraine in the Second World War.